

Т. М. Ямненко,

доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9040-2358>

М. В. Григорович,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

СТРАТЕГІЧНІ ДІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ЗМІНИ КЛІМАТУ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mails: tetiana.yamnenko@npp.nau.edu.ua, 5178162@stud.nau.edu.ua

Мета: полягає у теоретичному обґрунтуванні міжнародно-правового регулювання питань зміни клімату Землі, їх проблем та перспектив. **Методи дослідження:** логічний, формально-догматичний, порівняльно-правовий та ін. **Результати:** полягають у дослідженні та аналізі науково-теоретичних визначень історичної перспективи зміни клімату Землі та аналізі проблем та перспектив розвитку міжнародно-правових механізмів регулювання питань зміни клімату на Землі. **Обговорення:** можливості застосування різних доктринальних підходів до вирішення проблемних питань місцевої екології, у тому числі тих, що пов'язані зі зміною клімату Землі.

Ключові слова: клімат; зміни клімату; глобальне потепління; пріоритетність збереження довкілля.

Постановка проблеми та її актуальність. У 2021 році Україна продовжила свій курс на реформи та євроінтеграцію. Після рішення Європейської ради щодо надання Україні перспективи членства в ЄС і статусу країни-кандидата, Україні необхідно продовжувати реформи, особливо у сфері правосуддя, верховенства права, боротьби з корупцією та фундаментальних прав. Це включає ухвалення та впровадження законодавства про процедуру відбору суддів до Конституційного Суду України, ухвалення загального стратегічного плану реформування правоохоронного сектору, а також завершення реформування законодавчої бази щодо національних меншин та запровадження ефективних механізмів її впровадження. ЄС продовжуватиме підтримувати Україну на її європейському шляху та, відповідно, поєднувати цю підтримку із зусиллями України під час її післявоєнної відбудови. У 2021 році було досягнуто незначного поступу в екологічних реформах. Однак у

сфері боротьби зі змінами клімату Україна ухвалила та подала свій Національно визначений внесок до Паризької угоди, а також схвалила Національну стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату. Розпочато діалог між Україною та ЄС щодо Європейської стратегії «Зеленого курсу» (англ. The European Green Deal) та «зеленої» трансформації України, а також проведено дві розширені робочі сесії в Брюсселі та Києві. Останнім часом все гостріше постає питання екології і методи боротьби із кліматичними змінами. Уряди держав світу, вводячи спеціальні політичні та економічні цілі, намагаються не допустити екологічного колапсу нашої планети. Найбільш не контрольованою екологічною проблемою сучасності є викид діоксиду вуглецю (CO₂). Для контролю викидів CO₂ було розроблено Індекс ефективності змін клімату (англ. Climate Change Performance Index – CСPI).

Індекс ефективності змін клімату, як інструмент, аналізує та порівнює зусилля щодо пом'якшення наслідків зміни клімату в 60 країнах, включаючи країни Європейського Союзу, з найвищими викидами. Разом на країни-учасниці ССРІ припадає 90% світових викидів. Індекс має на меті підвищити прозорість міжнародної кліматичної політики та уможливити порівняння зусиль із пом'якшення наслідків та прогресу, досягнутого окремими країнами [1].

Статистика з офіційних джерел говорить про те, що ситуація з викидами парникових газів, зокрема, CO₂, станом на 2022 р., не є успішною. Вважаємо, найкращим вирішенням такої проблеми є міжнародний контроль з боку світових лідерів, який би зобов'язував країни урегулювати питання скорочення викидів CO₂ і не тільки.

Як відомо, ще у 2019 р. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» абзац п'ятий преамбули Основного Закону було доповнено словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [2]. Відмітимо, що 28 лютого 2022 р. Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі, а 23 червня 2022 р. лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили офіційне рішення: Україна отримує статус кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Загальновідомим є факт, що для вступу країни-кандидата до ЄС, держава повинна виконати низку угод та референдумів, задля органічної інтеграції до Союзу. Такі умови ще називають «Копенгагенськими критеріями» (були прийняті у м. Копенгаген 1993 р., а визнані в м. Мадрид 1995 р.). Копенгагенські критерії включають в себе: політичний, економічний та членський обов'язки.

Важливим міжнародними нормативно-правовими актами у сфері викиду CO₂ є Паризька угода щодо регулювання заходів із зменшення викидів діоксиду вуглецю з 2020 р., яка прийшла на заміну Кіотському протоколу

1997 р. Метою такого міжнародного документа є підсилення впровадження Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, в межах якої діє Паризька угода.

Для підсилення уваги європейських урядів до кліматичних змін у 2019 р. було представлено набір політичних ініціатив – Європейський зелений курс (англ. The European Green Deal). Окрім цього, було розроблено базовий документ, який визначає вектори розвитку ЄЗК та умови необхідні для досягнення мети – Комюніке (англ. COM(2019) 640 final). Важливим компонентом такого документу є Дорожня карта заходів у сфері зміни клімату – плану заходів, календарний план та пропозиції щодо Другого національно визначеного внеску України до Паризької угоди.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженням питання законодавства, яке стосується кліматичних змін, займалися багато зарубіжних та вітчизняних вчених, проте серед них варто виокремити європейських науковців, які працювали у сфері боротьби зі зміною клімату: Свен Реннов, Елін Лерум Боассон, Йорген Веттестад, Ніклас Бремберг, Даніель Боданські та ін. Проблемою імплементації європейського законодавства в національне займалися: М.М. Микієвич, Н.І. Андрусевич, В.В. Копійка, В.М. Комарницький, О.Б. Кишко-Єрлі, В.І. Лозо, Р.В. Бойченко, В.І. Шатоха та ін. Окремо варто відмітити науковців, які безпосередньо розглядали політичну ініціативу Європейський зелений курс: Т.А. Железна, А.О. Андрусевич, З.Я. Козак, В.П. Мовчан, Н.Г. Гахович, Н.В. Гончаренко та інші.

Виклад основного матеріалу. Законодавство у сфері зміни клімату включає в себе національне та міжнародне. Зважаючи на пріоритетність норм міжнародного права над національними, найважливіша роль серед нормативно-правових актів у сфері зміни клімату належить міжнародним договорам, ратифікованим Україною. Адже, як вказано в статті 9 Конституції України: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України».

Окрім того, в статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» зазначено: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

Як влучно зауважують у своїй роботі О.І. Логвиненко та С.І. Хом'яченко специфічна особливість екологічних прав полягає в тому, що вони безпосередньо стосуються особистої свободи людини і громадянина й забезпечуються відповідно до лісового, земельного, водного, гірничого, фауністичного, флористичного законодавства, законодавства про охорону атмосферного повітря, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу, природно-заповідного фонду держави через екологічну функцію [3, с. 17-18].

Кліматичні зміни завжди були предметом обговорення багатьох поколінь, так як майбутнє людства безпосередньо залежить від навколишнього середовища і можливості людини жити і розвиватись у ньому. Тому, важливе значення має екологічна добросовісність та розробки планів, які допоможуть не погіршити теперішню ситуацію в органічному світі, а й попіклуватися про майбутні генерації. Саме тому наприкінці минулого століття було створено міжнародний екологічний договір – Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату 1992 р., яка набула чинності 1994 р. Метою Рамкової конвенції ООН про зміну клімату є стабілізація концентрації парникових газів в атмосфері, викликані діяльністю людини, на рівні, який не становить небезпеки для клімату. Цей рівень повинен бути досягнутий досить швидко, щоб екосистеми могли адаптуватися до зміни клімату природним шляхом, одночасно забезпечуючи виробництво продуктів харчування і сталий економічний розвиток [4, с. 596].

Перш за все потрібно визначитись із поняттями «парникові гази» та «вуглекислий газ». Цікавим є факт, що депутатами до Верховної Ради України було подано проєкт Закону України «Про парникові гази», де містяться наступні визначення: парникові гази – газоподібні складові атмосфери як природного, так і антропогенного

походження, які поглинають і випускають випромінювання з конкретною довжиною хвилі у рамках спектра інфрачервоного випромінювання, що випускається поверхнею Землі, атмосферою і хмарами. У відповідності до додатку А Кіотського протоколу, у період до 2012 року під дію цього закону підпадають парникові гази двоокис вуглецю (CO₂), закис азоту (N₂O), метан (CH₄) гексафторид сірки (SF₆), гідрофторвуглеці і перфторвуглеці, а також інші гази, що підпадають під дію рішень Конференції Сторін [5]. У свою чергу, вуглекислий газ або діоксид газу – це хімічна сполука, що зустрічається у вигляді безбарвного газу з щільністю приблизно на 53% вищою, ніж у сухого повітря; токсична дія вуглекислого газу виявляється при його вмісті в повітрі 3-4% і полягає в подразненні дихальних шляхів, запамороченні, головному болі, шумі у вухах, психічному збудженні, непритомному стані [6].

Визначним кроком у сфері кліматичної дипломатії було підписання у 1997 р. у Японії в місті Кіото міжнародного протоколу до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, який отримав назву Кіотський протокол. Основними принципами Кіотського протоколу є економічна та енергетична ефективність, екологічна цілісність та сприяння стійкому розвитку. Пізніше прийняли Дохійську поправку, головними положеннями якої продовжено термін дії Кіотського протоколу на другий період зобов'язань (2013-2020 рр.) [4].

Паризька угода в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату з 2020 р. стала основним міжнародно-правовим актом, який сьогодні визначає основні правові механізми протидії змінам клімату. Паризька угода, продовжуючи застосовувати мету та принципи Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (справедливості, сталого розвитку, спільної, але диференційованої відповідальності тощо), робить свої певні правові акценти. Паризька угода базується на специфічному правовому механізмі – національно визначених внесках (НВВ) країн-учасниць щодо зменшення викидів парникових газів. Сторони повинні вживати національні заходи для пом'якшення зміни клімату з метою досягнення цілей, які передбачені в таких внесках.

Цей правовий механізм є циклічним (кожні 5 років) [7, с. 125-127].

Відповідно до Паризької угоди національно визначені внески реєструються в публічному реєстрі, таким чином, забезпечується прозорість, точність, повнота, а також установлюється облік таких внесків [8]. Отже, узагальнивши знання про найважливіші міжнародні документи у сфері кліматичної політики, варто згадати про відносно новий Європейський зелений курс (далі – ЄЗК), який безпосередньо стосується скорочення викидів парникових газів і CO₂ загальною.

Європейський зелений курс являє собою комплексну стратегію переходу до сталої економіки, чистої енергетики і кліматичної нейтральності Європи, тобто нульових викидів парникових газів, до 2050 р. [9, с. 75].

ЄЗК охоплює багато сфер, проте звернемо увагу саме на скорочення викидів парникових газів до 50-55% у 2030 р. У рамках пакету «Ціль 55» Європейський Союз переглядає своє законодавство щодо клімату, енергетики та транспорту, з метою узгодження існуючих правил із кліматичними цілями ЄС на 2030 р. та 2050 р. Серед іншого, зокрема: огляд схеми торгівлі викидами ЄС; положення про розподіл зусиль; директиви про відновлювальні джерела енергії та енергоефективність; положення про землекористування та лісове господарство; положення про викиди CO₂ від легкових автомобілів і мікроавтотобусів.

Метою європейського кліматичного закону, як одного з елементів Європейської зеленої угоди, є впровадження у законодавство та, безумовно, реальність, кліматичної нейтральності ЄС до 2050 р. У грудні 2020 р. Міністри навколишнього середовища ЄС, на пропозицію Комісії щодо Європейського кліматичного закону, досягли угоди щодо загального підходу нової цілі ЄС: скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 р. порівняно з 1990 р. (згідно з рекомендаціями Європейської Ради 10-11 грудня 2020 р.).

Неможливо не згадати й про Конвенцію ЮНЕСКО про охорону світової культурної та природної спадщини, адже зміна клімату значно

впливає на біорізноманіття об'єктів світової спадщини.

Європейський кліматичний закон встановлює для ЄС обов'язкову мету скоротити чисті викиди парникових газів (викиди після видалення парникових газів були враховані) щонайменше на 55% до 2030 р. порівняно з рівнями 1990 р. ЄС також прагне досягти більшого обсягу поглинання чистого вуглецю до 2030 р.

Україна з 24 січня 2020 р. долучилась Європейського зеленого курсу, метою якого є економічний розвиток, базований на інноваціях, що не шкодить навколишньому середовищу. Ця нова політика буде впливати на торгівлю з усіма країнами, які мають угоди про зону вільної торгівлі з ЄС [10, с. 33].

Окрім цього, Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України було представлено Концепцію «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 р. Такий документ подібний до Європейського зеленого курсу та проміжною ціллю вбачає скорочення викидів парникових газів у 2030 р. до рівня, який буде визначено Другим національним визначеним внеском України (НВВ2).

Оновлений національно визначений внесок було ухвалено Кабінетом Міністрів України у 2021 р. У документі закладена ціль – до 2030 року скоротити викиди парникових газів до рівня 35% порівняно з 1990 р., а також представлені основні заходи досягнення такого результату на наступні 10 років [11].

Не зайвим буде зауважити, що останнім часом світовою спільнотою обговорюється питання створення Екологічної Конституції Землі як універсального міжнародно-правового акту. Передбачається, що цей документ має встановити не лише нове регулювання природоохоронної діяльності, а й взагалі закріпити новий порядок економічної поведінки людей. Це пов'язано з тим, що транснаціональні корпорації використовують природні ресурси для власного збагачення. Цей документ має встановити єдиний порядок економічної діяльності держав щодо експлуатації природних ресурсів, задля того аби зберегти регіональне та глобальне екологічне середовище планети Земля. Процес реалізації

ЕКЗ полягає у створенні органів контролю за її дотриманням [13, с. 24].

Висновки. Оскільки Україна як держава, що належить до числа найбільш постраждалих від радіації територій та, на сьогодні, ще з результатами війни, бере активну участь у міжнародних заходах з охорони клімату Землі та є одним із структурних елементів універсального міжнародно-правового механізму регулювання питань зміни клімату Землі. Тому, глобальні проблеми зі зміни клімату негативно впливають на реалізацію концепції сталого розвитку та створюють небезпеку для проживання населення в багатьох регіонах світу, сьогодні необхідно розробити відповідні теоретико-методологічні та практичні еколого-економіко-правові заходи, спрямовані на запобігання змінам клімату.

Кліматичні зміни, спричинені викидами CO₂, це світова проблема, яку може врегулювати Європейський зелений курс – шлях до контролю викидів в атмосферу вуглекислого газу та загального покращення життя людства. Україна доєдналася до ЄЗК у січні 2020 р., а у 2021 р. було ухвалено Другий національно визначений внесок, метою якого є скорочення викидів парникових газів, зокрема CO₂, до рівня 35% до 2030 р. Підтримуємо позицію, що оцінка кліматичної політики України європейськими критиками є вагомою у подальшому розвитку нашої держави та інтеграції її на європейський ринок.

Зважаючи на нещодавній наданий статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, має підштовхувати народних обранців на швидке реагування оновлень у законодавстві ЄС і безкомпромісне виконання умов, передбачених у міжнародних документах, адже в преамбулі Конституцією передбачено наш «незворотній європейський курс».

Література

1. The climate change performance index 2022: веб-сайт. URL: <https://newclimate.org/resources/publications/the-climate-change-performance-index-2022>

2. Конституція України: станом на 01 січ. 2020 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Логвиненко О.І., Хом'яченко С.І. Правове регулювання екологічної функції держави в контексті прав людини і громадянина. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2017. № 3 (44). С. 16-20. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.44.12058>

4. What is the Kyoto Protocol?: веб-сайт. URL: https://unfccc.int/kyoto_protocol

5. Про парникові гази: проект Закону України від 09 груд. 2009 р. № 5425. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF46P00A?an=3>

6. Carbon dioxide: веб-сайт. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Carbon_dioxide

7. Сушик О.В. Правова характеристика Паризької угоди як основи формування національної політики протидії змінам клімату (кліматичної політики). *Нове українське право*. Вип. 4. 2021. С. 124-130.

8. Паризька угода від 12 груд. 2015 р. № 995_161. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text

9. Бойченко Р.В. Причини та наслідки зміни клімату. Міжнародна кліматична політика. Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації. 2022. МЦНД. С. 595-597.

10. Железна Т.А. Європейський «зелений» курс і нові можливості для розвитку відновлювальної енергетики. *Теплофізика та теплоенергетика*. 2021. Т. 43. № 1. С. 75-81.

11. Гахович Н.Г. Європейський зелений курс: перспективи для України. Сер. Податкова та митна справа в Україні: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 8-9 жовт. 2020 р.). Університет ДФС України, 2020. Ч. 1. С. 31-33.

12. Уряд схвалив цілі кліматичної політики України до 2030 року: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-cili-klimatichnoyi-politiki-ukrayini-do-2030-roku>

13. Толкачова І.А., Кириченко В.В. Щодо доцільності прийняття Екологічної Конституції Землі. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2021. № 2 (59). С. 23-29. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.59.15591>

References

1. The climate change performance index 2022: veb-sait. URL: <https://newclimate.org/resources/publications/the-climate-change-performance-index-2022>
2. Konstytutsiia Ukrainy: stanom na 01.01.2020 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Lohvynenko O.I., Khomyachenko S.I. Pravove rehulyuvannya ekolohichnoyi funktsiyi derzhavy v konteksti prav lyudyny i hromadyanyna. *Naukovi pratsi Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Yurydychnyy visnyk «Povitryane i kosmichne pravo»*. Kyiv: NAU, 2017. № 3 (44). S. 16-20. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.44.12058>
4. What is the Kyoto Protocol?: veb-sait. URL: https://unfccc.int/kyoto_protocol
5. Pro parnykovi hazy: proiekt Zakonu Ukrainy vid 09.12.2009 № 5425. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF46P00A?an=3>
6. Carbon dioxide: veb-sait. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Carbon_dioxide
7. Sushyk O.V. Pravova kharakterystyka Paryzkoi uhody yak osnovy formuvannia natsionalnoi polityky protydii zminam klimatu (klimatichnoi polityky). *Nove ukrainske pravo*. Vyp. 4. 2021. S. 124-130.
8. Paryzka uhoda vid 12.12.2015 № 995_161. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text
9. Boichenko R.V. Prychyny ta naslidky zminy klimatu. Mizhnarodna klimatychna polityka. Naukovi prostir: aktualni pytannia, dosiahnennia ta innovatsii. 2022. MTsND. S. 595-597.
10. Zheliezna T.A. Yevropeiskyi «zelenyi» kurs i novi mozhlyvosti dlia rozvytku vidnovliuvalnoi enerhetyky. *Teplofizyka ta teploenerhetyka*. 2021. T. 43. № 1. S. 75-81.
11. Hakhovych N.H. Yevropeiskyi zelenyi kurs: perspektyvy dlia Ukrainy. Ser. Podatkova ta mytna sprava v Ukraini: zb. materialiv IV Mizh. nauk.-prakt. konf., 8-9 zhovtnia 2020 r. Iripin: Universytet DFS Ukrainy, 2020. Ch. 1. S. 31-33.
12. Uriad skhvalyv tsili klimatichnoi polityky Ukrainy do 2030 roku: veb-sait. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-cili-klimatichnoyi-politiki-ukrayini-do-2030-roku>
13. Tolkachova I.A., Kyrychenko V.V. Shchodo dotsilnosti pryynyattya Ekolohichnoyi Konstytutsiyi Zemli. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Yurydychnyy visnyk «Povitryane i kosmichne pravo»*. Kyiv: NAU, 2021. № 2 (59). S. 23-29. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.59.15591>

STRATEGIC ACTIONS OF THE EUROPEAN UNION REGARDING CLIMATE CHANGE: INTEGRATION PERSPECTIVES OF UKRAINE

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mails: tetiana.yamnenko@npp.nau.edu.ua, 5178162@stud.nau.edu.ua

Purpose: consists in the theoretical justification of the international legal regulation of the Earth's climate change issues, their problems and prospects. **Research methods:** logical, formal-dogmatic, comparative-legal, etc. **Results:** consists in the research and analysis of scientific and theoretical definitions of the historical perspective of the Earth's climate change and the analysis of problems and prospects for the development of international legal mechanisms for the regulation of issues of the Earth's climate change. **Discussion:** the possibilities of applying different doctrinal approaches to solving problematic issues of local ecology, including those related to the change of the Earth's climate.

In 2021, Ukraine continued its course of reforms and European integration. After the decision of the European Council to grant Ukraine the prospect of EU membership and the status of a candidate country, Ukraine needs to continue reforms, especially in the sphere of justice, the rule of law, the fight against corruption and fundamental rights. This includes the adoption and implementation of legislation on the procedure for the selection of judges to the Constitutional Court of Ukraine, the adoption of a general strategic plan for reforming the law enforcement sector, as well as the completion of the reform of the legislative framework regarding national minorities and the introduction of effective mechanisms for its implementation. The EU is going to continue to support Ukraine on its European path and, accordingly, combine this support with Ukraine's post-war reconstruction efforts. In 2021, little progress was made in environmental reforms. However, in the field of combating climate change, Ukraine adopted and submitted its Nationally Determined Contribution to the Paris Agreement, as well as approved the National Strategy for Environmental Security and Adaptation to Climate Change. A dialogue between Ukraine and the EU regarding the European strategy of the «Green Deal» (The European Green Deal) and the «green» transformation of Ukraine was launched, and two extended working sessions were held in Brussels and Kyiv. Recently, the issue of ecology and methods of combating climate change has become increasingly acute.

Key words: climate; climate change; global warming; the priority of environmental protection.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2022